

Байсеркеев А.Э.
докторант КНУ имени Ж. Баласагына

ОКУТУУНУН ДОЛБООРЛОО МЕТОДУ – ОКУУЧУЛАРДЫН ЧЫГАРМАЧЫЛЫГЫН ӨНУКТҮРҮҮНҮН КАРАЖАТЫ

МЕТОД ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОБУЧЕНИЯ – СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСТВА УЧАЩИХСЯ

Baiserkeev A.E.

DESIGN METHOD OF TEACHING – MEANS OF DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVITY

Аннотация: Учурдун талабы адамдын эмгек рыногунда атаандаша алуусу көпчүлүк учурда анын жаңы технологияларды үйрөнүүгө болгон жөндөмдүүлүгүнөн, эмгек шарттарынын өзгөрүүлөрүнө ыңгайлануусунан көз карандылыгы менен тастыкталат. Замандын бул талабына билим берүү системасынын жоопторунун бири – бул чыгармачылык ишмердүүлүккө багытталган билим берүү болуп эсептелет. Натыйжада, орто мектептердин мындай сапаттагы бүтүрүүчүлөрү атайын орто жана жогорку окуу жайлардын талабына жооп берет.

Аннотация: способность человека конкурировать на рынке труда является требованием в наши дни, которая в основном подтверждается необходимостью при обучении новым технологиям, адаптации к изменениям в трудовых условиях. Одним из ответов системы образования на требование нашего времени – считается образование, направленное на творческую деятельность. В результате выпускники средних школ с таким качеством будут соответствовать требованиям специализированных средних и высших учебных заведений.

Abstract: Humans ability to compete at labour market is a current demand that is mostly validated according to his dependence when learning new technologies? Adapting to the changes in working conditions/ one of the responses of the education system to his demand of our days is the education focused on creative work. As a result the graduates of such middle schools will satisfy the requirements of specialized institutions and universities.

Түйүндүү түшүнүктөр: долбоорлоо, метод, окуучу, чыгармачылык, сапат, багыт.

Ключевые слово: проектирование, методы, ученик творчество, качество, направление.

Keywords: projecting, methods, a pupil, creativity, quality, tendency.

Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүүнүн негизги маселеси катары билим берүүнүн сапатын жаңылоону кароого болот. Билимдин сапаты – бул инсандын, коомдун жана мамлекеттин талаптарына жооп берген билим. Өлкөнүн динамикалуу социалдык –

экономикалык өнүгүүсүнүн шартында коомчулуктун, ата – энелердин окуучулардын талаптарынын жана мамлекеттин заказынын өзгөрүүсү билим берүү системасынын жаңы ийгиликтерди аныктоо мүмкүнчүлүктөрүн жаратууда. Ошондуктан, учурда билим сапатына карата жаңы көз караш жана түшүнүктөр пайда болууда.

Бүгүнкү күндө адамдын эмгек рыногунда атаандаша алуусу көпчүлүк учурда анын жаңы технологияларды үйрөнүүгө болгон жөндөмдүүлүгүнөн, эмгек шарттарынын өзгөрүүлөрүнө ыңгайлануусунан көз каранды. Замандын бул талабына билим берүү системасынын жоопторунун бири – бул чыгармачылык ишмердүүлүккө багытталган билим берүү болуп эсептелет.

Чыгармачылык ишмердүүлүккө багытталган билим берүүнүн талаптарында, окуучу табигый предметтерди өздөштүрүү процессинде коюлган максаттарга жетүү үчүн ички жана сырткы каражаттарды эффективдүү колдоно билүү даярдыгынын натыйжасы каралат. Инсандын ишмердүүлүгүн калыптандыруунун негизинде окуучунун белгилүү бир ыкмаларды үйрөнүүсү жатат. Окуучу ишмердүүлүктүн кандайдыр бир ыкмасын үйрөнүү менен билимдин ар түрдүү натыйжаларын интеграциялоого көнүгөт жана максат коё билүү тажрыйбасын алат, демек өзүнүн ишмердүүлүгүн башкаруу процессин түшүнүү жүрөт.

Ишмердүүлүктүн калыптануу процессинде өздөштүрүлгөн ыкмалардын жыйындысы социалдык талапка жооп берүүгө тийиш жана окуучуга ар түрдүү кырдаалда өзүн татыктуу алып жүрүүгө мүмкүнчүлүк түзүлөт. Натыйжада, орто мектептердин мындай сапаттагы бүтүрүүчүлөрү атайын орто жана жогорку окуу жайлардын талабына жооп берет. Ошондой эле социалдык – экономикалык кырдаалдын өзгөрүүсү алардын ишмердүүлүгүнө бир аз гана оңдоолорду киргизүүсү мүмкүн.

Билим берүү системасы жаңы жыйынтыктарга жетүүдө натыйжалуу педагогикалык технологияга таянуусу зарыл. Маселен, предметтерди окутуу маселесинде окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн өнүктүрүүгө багытталган мамилени колдонгон базалык билим берүү технологиясы – бул долбоор методу. Долбоор методу мектеп бүтүрүүчүсүн турмушка даярдоого, өзгөрүлүүчү шарттарга ыңгайлаша алган жана ар түрдүү кырдаалдарда өзүн туура алып жүрүү жөндөмдүүлүктөрүн калыптандырууга багытталган. Себеби, «долбоордук ишмердүүлүк» жоопкерчиликтүү тандоо жасоого жана жөндөмдүүлүктөрдү калыптандырууга мүмкүн болгон ишмердүүлүктүн формасы.

Дүйнөлүк тажырыйбанын анализи ар түрдүү мамлекеттердин билим берүү системаларында долбоор методунун кеңири колдонула тургандыгын изилдөөлөр көрсөттү. Мезгилдин талабы боюнча окуучуларга бул же тигил маалыматын суммасын гана бербестен, ал билимдерди өз алдынча алууга аны практикада өз алынча колдонууга башкача айтканда, чыгармачылык менен иштөөгө үйрөтүү зарыл.

Ар бир 5 – 10 жылда кесиптик ишмердүүлүктүн жаңы багыттары пайда болуп жана талап кылынып турат. Бул өзгөчөлүк адамдардан жогорку ишмердүүлүктү талап кылат. «Өмүр бою алынуучу билим» деген ураан бекеринен актуалдуулугун жоготкон жок. Ар бир мектеп бүтүрүүчүсү өмүр бою окууга даяр болуусу керек. Тактап айтканда жаңы материалдар жана технологиялар менен иштөөнү үйрөнүү, өзүнүн кесиптик чеберчилигин системалуу жогорулатууга жана кошумча билим алууга машыгуу.

Долбоор методу окуучунун чыгармачылыгын калыптандыруу үчүн «табигый чөйрө» түзүүнүн эң аз каражат сарпталуучу жолу болуп эсептелет. Анткени, бул ишмердүүлүк реалдуу шарттарга максималдуу жакындатылган.

Окутуунун долбоор методу XX кылымдын 20 – 30 жылдарында америкалык педагог жана философ Джон Дьон жана анын шакирти В. Х. Клипатрик тарабынан иштелип чыккан. Албетте, убакыттын өтүшү менен долбоорлор методун ишке ашыруу кандайдыр бир эволюцияга туш болду, бирок маңызы ошол бойдон калды. Бул метод көп өлкөлөрдө кеңири колдонулат, себеби, проблеманы чечүүдө окуучулардын ар түрдүү чөйрөдөгү билимдерин интеграциялоого мүмкүнчүлүк берет, алынган билимдерди практикада колдонууга жана жаңы идеаларды табууга жардам берет. Долбоорлор методу Россияда, АКШда, Улуу британияда, Бельгияда, Израилде, Финландияда жана башка өлкөлөрдө конкреттүү проблемаларын чечүү

үчүн теориялык билимдердин жана практикалык колдонуунун айкалышуусунун себебинен кеңири жайылтылды.

Долбоор методу башка методдор сыяктуу эле окутуунун ар түрдүү каражаттарынын жардамы менен ишке ашуусу мүмкүн (анын ичинде жаңы маалымат технологияларын колдонуу менен). Ал заманбап каражаттар: компьютердик телекоммуникациялар, виртуалдык китепканалар, видео, мультимедиа каражаттары, аудио – видеоконференциялар, факс, радиобайланыш ж.б. Ошондуктан, долбоор методу бүгүнкү күндө экинчи жолу төрөлүп жатат десек болот, себеби коммуникация үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөр алынып жатат. “Долбоор методу менен окутуунун шарты боюнча билимдин булагы катары окуу китеби эмес балдарды курчап турган реалдуу чөйрө, турмуш алынган. Балдардын таанып билүүсү жана практикалык ишмердүүлүгү мугалимдер менен биргеликте түзүлгөн долбоорлорго ылайык уюштурулат [1]”

Орус окумуштуулары М.И. Махмудов жана И. Я. Лернер окутуунун проблемалык методу боюнча көп изилдөөлөрдү жүргүзүшкөн, бирок анын долбоор методу менен болгон байланышы технологиялык жактан иштелип чыккан эмес. Анткени, ал учурдагы билим берүүнүн жыйынтыгы билим, билгичтик жана көндүмгө (ЗУН) багытталган [2]

Проблемалуу окутуу багытында Э. М. Мамбетакунов төмөнкү ой жыйынтыктарды бөлүп көрсөткөн: «...сабактын проблемалуу өтүлүшү окуучуларды ар кандай фактылардын жыйындысы менен гана куралдандырбастан, алардын аң-сезиминин, ой жүгүртүүсүнүн өнүгүшүн камсыз кылат. Окутуу процессинде «проблема» деген сөз – чыгаруу же жооп берүү жолу окуучуларга белгилүү болбогон теориялык же практикалык маселелердин коюлушу менен мүнөздөлөт. Мындай маселелердин чыгарылышы белгилүү алгоритмге туура келбестен, окуучудан чыгаруунун жаңы принциптерин жана жолдорун аныктоону, ал процессте өз алдынчалыкты, оригиналдуулукту талап кылат. Ошондуктан проблемалуу окутуу учурунда окуучунун ишмердүүлүгү ар дайым чыгармачылык мүнөзгө ээ [3]»

Долбоордун үстүндө иштөө этаптарынын ыраатуулугун таанып – билүү ишмердүүлүгүнүн этаптарына дал келет: проблемалуу кырдаал – адамдын ал кырдаалдагы проблеманы түшүнүп кабылдоосу – проблеманы чечүү жолдорун издөө этаптарын төмөнкү схема түрүндө берүүгө болот:

Изилдөө этабы:

- Долбоордун темасын жана багыттарын аныктоо;
- Проблеманы иликтөө жана анализдөө;
- Долбоордук максатын коюу.

Аналитикалык этап:

- Болгон маалыматты анализдөө;
- Жаңы маалымат издөө ;
- Маалымат топтоо жана тактоо;

Долбоордун максаттарына жетүүнүн оптималдуу жолун издөө (альтернативдүү чечимдерди анализдөө), ишмердүүлүктүн алгоритмин түзүү. Долбоорду ишке ашыруунун планын түзүү жана ага кадамдык пландаштыруу жүргүзүү;

Каражаттарды анализдөө.

Практикалык этап:

Пландалган технологиялык операцияларды аткаруу;

Иштин сапатты көзөмөлдөө;

Долбоордун структурасына жана технологиясына өзгөртүүлөрдү киргизүү (зарыл болгон учурда).

Презентациялык этап:

Презентациялоого материалдарды даярдоо;

Долбоорду презентациялоо;

Долбоордун жыйынтыктарын (натыйжаларын колдонуу мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө (көргөзмө, китепче, публикация ж.б.) .

Текшерүүчү этап :

Долбоорду аткаруунун натыйжаларын анализдөө;

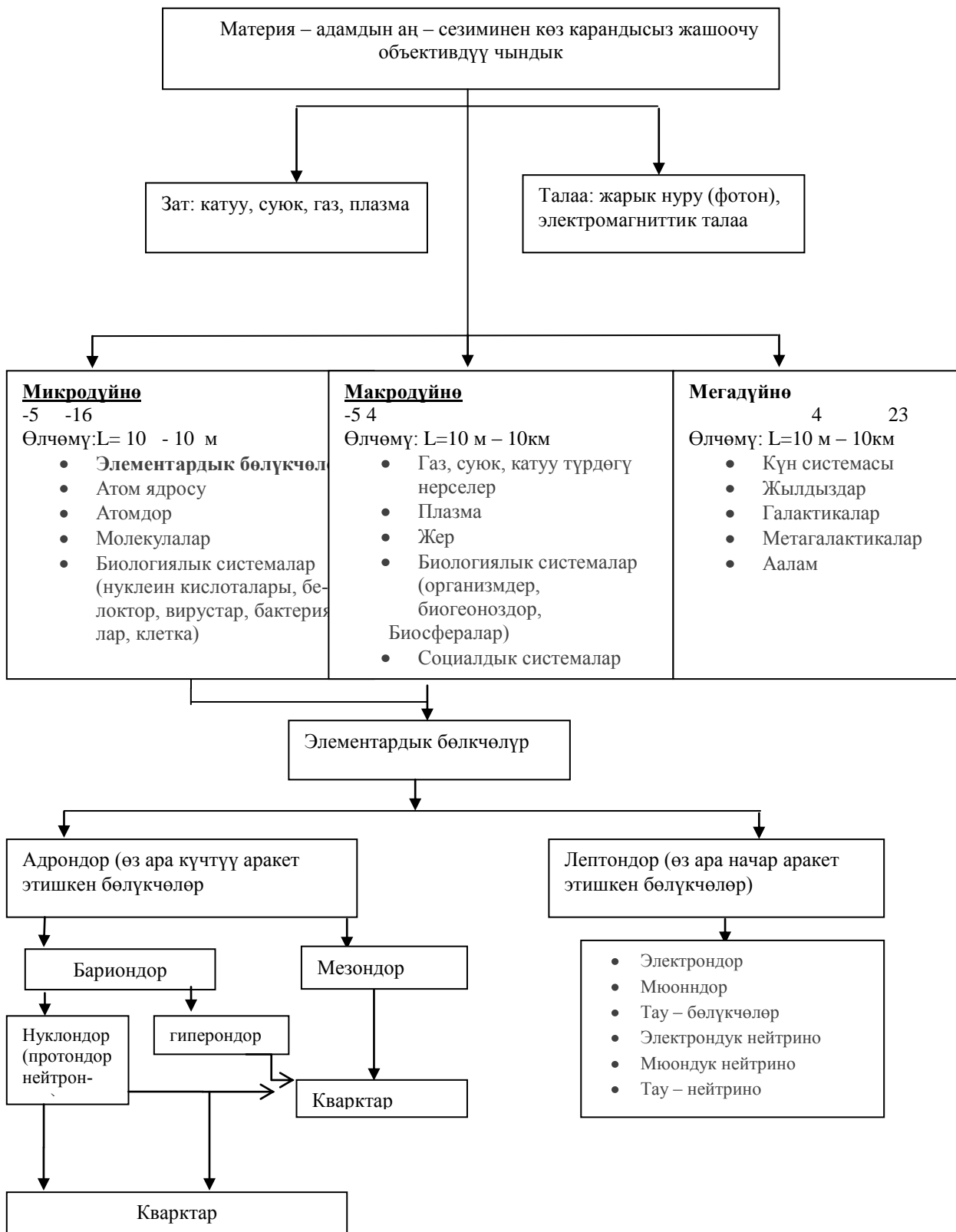
Долбоордун аткарылуу сапатын баалоо.

Окутуунун жаңы технологияларын колдонуу аркылуу окуучулардын чыгармачылыгын өнүктүрүү бүгүнкү күндөгү дүйнөлүк билим берүү стандартындагы актуалдуу маселелерден. Албетте, окуучулар билим алуу процессинде жаңы нерсени жарата алышпайт, бирок алган билимин өздөштүрүү мезгилинде ар кандай ыкмаларды өз алдынча колдонушуп, практикалашып, өз турмуш жагдайына ылайыкташтырып, жаңыча чечүү менен аны ишке ашырышат. Анткени, окуучунун ички мүнөзүндөгү психологиялык жактан активдүүлүгү, ар кандай билим, ыкмаларды тез өздөштүрүүсү, зээндүүлүгү, тапкычтыгы практика жүзүндө ишти аткаруу үчүн зарыл билимге ээ болууга умтулат. Жаңы теманы презентациялоодо көрсөткөн өз алдынчалыгы, эмгекчилдиги, негизги мазмундан башка окшош айырмачылыктарды көрө билүүсү чыгармачылыкты өнүктүрүүчү каражат катары каралат.

Окутуу процессинде окуучулардын ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнүн бир ыкмасы, алардын таанып билүүсүн илимий негизде уюштуруу б.а. таанып билүүнүн төмөндөгү илимий моделин сактоого көнүктүрүү:

Тема: Материя жөнүндөгү концепциялардын өнүгүүсү

Таанып билүү процессинин эффективдүүлүгүндө жана жыйынтыктуулугуна жетүүнүн биринчи шарты жогоруда көрсөтүлгөн моделдин ар бир кадамына тиешелүү билимдерге окуучулардын ээ болуусу. Экинчи шарты предмет боюнча түшүнүктөрдү, түшүнүктөрдүн системасын жана

метапредметтик билимдерди колдонууга окуучулардын машыгуусу жана жыйынтыктарды анализдөөсү.

Окуучулардын ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнүн дагы бир ыкмасы катары табигый предметтердин программалык материалын практикалык

сабактын аягында жалпылоо. Анда темадагы негизги түшүнүктөрдүн системасын удаалаштыкта, кыскача, схемалык формасын берүү. Ага мисал катары мектептин илимий коомунда табигый предметтер боюнча катышкан окуучулардын төмөндүгү бир тема боюнча долбоордук ишмердүүлүгүнөн көрүүгө болот.

Окуучулардын материя тушунугу боюнча концепцияны схема түрүндө чагылдыруусун А.А. Вербицкаянын төмөнкү ой жыйынтыгы аркылуу жалпылайбыз.

Окуучуга мазмундуу жана түшүнүктүү билим берүү.

Түшүнгөн материалы боюнча жалпы корутундуу чыгарууга көнүктүрүү.

Материалды анализдөөгө машыктыруу.

Бир түшүнүктүн маанисин экинчисинен айырмалай билүүгө көнүктүрүү.

Абстрациялык түшүнүктүн жалпы жана жеке өзгөчөлүктөрүн бөлүп көрсөтүүгө багыттоо.

Материалды так далил жана аргументтер менен түшүндүрүүсүн камсыздоо.

Предмет боюнча өз алдынча жыйынтык чыгара билүүгө тарбиялоо [4].

Өнүгүүнүн жаңы түрмөгү катары, адамдын негизги баалуулугу алган билиминде эмес, аны билгичтик менен практикада колдонуусунда, ал ишмердүүлүк аркылуу ишке ашат. Ал тажрыйбаны, байкагычтыкты, көкөлөгөн фантазияны жана терең билимди талап кылат. Окуучулардын билими терең жана көп кырдуу болсо, анын чыгармачылыгынын жыйынтыгы жемиштүү болот. Теориялык жана практикалык изилдөөлөр көрсөткөндөй окуучулардын чыгармачылыгын активдештирүү максатында төмөндөгү

педагогикалык ишмердүүлүктөрдү аткаруу зарылдыгы талап кылынат:

Окуучулардын психологиялык өзгөчөлүктөрүн терең үйрөнүү жана алардын мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен сабак өтүү.

Сабактарын мазмунунун терең болушун жана окутуунун алдыңкы технологияларынын колдонулушун камсыздоо.

Окуучулардын өз алдынча көз карашын, пикирин айтууга анализдөөгө жана жалпылоого көнүктүрүү.

Окуучуларды айлана чөйрөгө, кубулушка коомго, жашоого сын көз менен кароого, байкоо жүргүзүүгө, жана чындыкты издөөгө багыттоо.

Окуучулардын өз алдынча ой жүгүртүүсүн жана «менин» ойготуу.

Адабияттар:

1. Бекбоев И., Алимбеков А., Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы. Б.: Бийиктик, 2014. – 192б.
2. Левитес Д.Г., Практика обучения: Современные образовательные технологии. М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1998. с.75
3. Мамбетакунов Э., Физиканы окутуу теориясы жана практикасы. – Б.: «МОК» басма борбору, 2004.-490б.
4. Вербицкая А.А. Активные методы обучения в высшей школе: Мет. Пособье /М.: Анегная школа, 1991.